

zmysel predloženého obrazu, či umeleckého diela ako komunikatívneho média vo „vyjadrovacom“ i „zážitkovom“ rámci. Táto reprezentatívna publikácia je i po grafickej a technickej stránke na patričnej úrovni. 10-stránkové anglické resumé ju len čiastočne sprístupní zahraničnému bádateľovi, no vzhľadom na prívysokú cenu (2 300 Sk) bude už menej prístupná domácemu publiku.

MICHAL SLIVKA

Daniela Dvořáková: Rytier a jeho kráľ. (Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský. Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitným zreteľom na územie Slovenska.) Vydavateľstvo RAK, Budmerice 2003, 527 str., ilustr. obr.

Ako prvý pohľad na monografiu Daniely Dvořákovskej prezrádza, dostáva sa nám do ruky skutočne obsiahle dielo, v ktorého názve na prvom mieste figuruje rytier. Za najlepšie charakteristiku tejto knihy však možno považovať druhú časť podtitulu – „Sonda do života stredovekého uhorského šľachtica s osobitným zreteľom na územie Slovenska“, čo znamená, že autorka sa v nej zamerala predovšetkým na postavenie a život šľachty na prelome 14. a 15. storočia, presnejšie v období vlády Žigmunda Luxemburského v Uhorskom kráľovstve (1387–1437). Skôr pre lepšiu názornosť boli vybrané dve postavy našej histórie – uhorský kráľ Žigmund a jeho rytier Stibor s rodinou – ako reprezentanti tohto obdobia. Monografia má charakter populárno-historickej publikácie a je určená aj širokej verejnosti. Samotný text predchádzajú krátko „upútavky“ k jednotlivým kapitolám spestrené farebnými ilustráciami ešte pred samotným obsahom knihy, ktorý je uvedený na jej začiatku (s. 5–10). Navyše už v rámci obsahu je možné sa oboznámiť s obsahom jednotlivých kapitol vo forme stručných hesiel. Po „Prológu“ (s. 13–32), v ktorom sa dozvedáme krátko, no výstižnú charakteristiku obdobia a Uhorska, nasleduje dvadsať monotematických kapitol. Prvá – „V službách Žigmunda“ (s. 33–52) – podrobnejšie popisuje udalosti viažuce sa na nástup tohto panovníka na uhorský trón spolu s počiatkami účinkovania Stibora zo Stiboric v Uhorsku za vlády Žigmundovho predchodcu Ľudovíta Veľkého. Druhá kapitola – „Smrť kráľovnej“ (s. 53–58) sa zameriava na podrobnosti okolo smrti kráľovnej Márie, dcéry Ľudovíta Veľkého a prvej manželky Žigmunda Luxemburského, na problémy, ktoré touto tragédiou pre Žigmunda v Uhorsku nastali, no a autorka sa tu dotkla aj problému rastu moci uhorskej šľachty práve v takýchto prelomových obdobiach. Za vlády Žigmunda Luxemburského sa objavilo v európskom priestore nové nebezpečenstvo prichádzajúce z východu – Turci, ktorým je venovaná kapitola „Nikopolská potupa“ (s. 59–74). Okrem bojov proti Turkom sa v nej spomínajú aj najvýznamnejší bojovníci z križiackej výpravy, ktorú v roku 1396 usporiadal tento panovník. Boje o uhorský trón (druhým kandidátom na trón bol v tomto prípade Ladislav Neapolský) na začiatku 15. storočia sú podrobnejšie opísané v štvrtjej časti tejto monografie – „Skúška vernosti“ (s. 75–94). Nasledujúcou kapitolou začínajú časti, ktoré sa venujú predovšetkým životu a postaveniu šľachty v Uhorsku v tomto období: „Na výslni“ (s. 95–106) – kapitola zaoberajúca sa fungovaním kráľovského dvora, jeho výdavkami i povinnosťami dvoranov; „Stiborov dvor“ (s. 107–118) – v popredí tejto časti sú princípy stredoveku – hlavne lénny systém, jeho zásady a familiári vyššej šľachty; „Večný pán Váhu“ (s. 119–144) – tu sa možno bližšie oboznámiť s majetkovými pomermi šľachty, ich povinnosťami a daňami, no aj s postavením a povinnosťami poddaných; „Luxus v stredoveku“ (s. 145–170) – autorka na základe testamentov z prostredia uhorskej šľachty predstavuje „cennosti“ stredovekého človeka napr. odev, výstroj a výzbroj, relikvie, vozy, knihy či zvieratá; „Kratochvile beckovských pánov“ (s. 171–202) – kapitola približuje poľovačky a rybolov ako spôsob stredovekej zábavy šľachty, no spomína aj potraviny i nápoje, ktoré sa dostávali na stôl stredovekého človeka, zaoberá sa aj liečiteľstvom a hrami; „Rytierom draka“ (s. 203–226) – v tejto časti na základe uhorského materiálu podáva zreteľnejší obraz o rytierskych rádoch, pasovaní a súbojoch v uhorskom prostredí, no je tu zahrnutá aj problematika prísah v stredoveku; „Krutý pán z Beckova“ (s. 227–242) – v popredí tejto kapitoly sú uhorské súdy – ich štruktúra, fungovanie a zločiny spomínajúce sa v našich písomných prameňoch; „Pani Dobrochna a jej deti“ (s. 243–274) – túto časť autorka venovala postaveniu ženy v stredoveku a problematike manželstva; „Pod zástavou vojvodu“ (s. 275–298) – táto kapitola spracúva systém uhorského vojska, vojenské povinnosti šľachty a je tu na niekoľkých stránkach stručne naznačený vývoj vzťahov medzi uhorským kráľom Žigmundom Luxemburským a Benátskou Republikou; „Honor aj po smrti“ (s. 299–324) – táto časť sa zaoberá donáciami šľachty za spásu duše, patronátmi kostolmi, no nosnou témou kapitoly je život predovšetkým svetskej cirkvi (nie kláštorov) v stredoveku a na záver je možné sa čiastočne oboznámiť s textom závetu Stibora mladšieho; „Učený Stibor mladší“ (s. 325–338) – v prvej časti tejto kapitoly autorka približuje zaujímavú postavu Mikuláša zo Sečian (Szecsényiho), potom spomína založenie Budínskej univerzity Žigmundom a stručne sa zmieňuje aj o iných stredovekých univerzitách, na ktorých študovali študenti z Uhorska; „Kostnický výlet do sveta“ (s. 339–364) – nie je len sondou do prostredia a atmosféry Kostnického koncilu ako ho približuje Richentalova kronika, no na tomto mieste sa spomína aj cestovanie v stredoveku (ako uhorskí šľachtici sprevádzali svojho panovníka na cestách po Európe) a púte. Pri kapitole XVII – „Kráľovná so zlou povestou“ (s. 365–377) sa opäť dostávame do časti knihy, ktorá sa už takmer nezaobrá všeobecnými témami, v popredí tejto kapitole je život kráľovnej Barbory Celjskej, druhej manželky uhorského kráľa Žigmunda, hlavne po roku 1419. Udalosti v českom kráľovstve po roku 1420 a následné spanilé jazdy, ktoré zasiahli aj územie Slovenska – a v podstatnej miere aj na majetky Stiborovcov – nám približuje

kapitola „Stibor v husitských vojnách“ (s. 377–386). Predposlednou časťou je „Boj o rodové sídlo“ (s. 387–408), kde je rozobraný osud zväte Stibora mladšieho, jej nesplnenie a následky pre jeho dcéru Katarínu, no do tejto kapitoly je zahrnutý aj exkurz o bývaní v stredoveku (prestavby hradu Beckov, bývanie na hradoch a mestách v tomto období). Záverečnou kapitolou je „Epilóg – Prečo sa Stibor nestal slovenským kráľom“ (s. 409–420), ktorý približuje obraz Stibora zo Stiboric, ako ho podávali „historici“ novoveku, no predovšetkým slovenskí národovci 19. storočia a umelci 19. a 20. storočia. V tejto kapitole možno nájsť aj ukážky z ich diel. Po týchto častiach nasledujú poznámky (s. 421–466). Oceniť možno prílohy, ktoré sú súčasťou tejto publikácie – rodokmeň Stiborovcov (s. 469), Stiborovské panstvo na Slovensku (s. 470) – tabuľka, v ktorej sú uvedené majetky tohto rodu v jednotlivých rokoch (označené – dedičná držba, pro honore a záloh), familiári Stiborovcov (s. 471–484) – zoradení v abecednom poradí so stručným popisom, Itinerár Stibora staršieho a Stibora mladšieho (s. 485–494) a napokon Základné údaje o peňažných menách používaných v Uhorskom kráľovstve (s. 495–496). Táto monografia ako celok je dobrým všeobecným prehľadom zameraným na postavenie a život sfachty na prelome 14. a 15. storočia v Uhorsku, zameraným a podloženým listinným materiálom viazucim sa na naše územie, predovšetkým na Stiborovcov zo Stiboric. Keby sme sa však pozreli na toto dielo bližšie, bolo by možné nájsť isté nedostatky – zbytočne sa opakujúci ten istý obrázok na s. 215 a s. 163; medzi atribúty rytierov nepatrí len meč a zbroj (s. 212), no presnejšie meč, opasok a ostrohy pričom všetky tieto predmety hrali dôležitú úlohu aj pri samotnom pasovaní rytierov; údaje z 1400 ohľadom stavby benediktínskeho kláštora v Prievidzi za 150 zlatých (s. 66 a 306) sa týkajú už priamo karmelitánov, nie benediktínov a iné. Snáď najzávažnejšiu výhradu možno mať k tomu, že napriek bohatosti ilustračného obrazového materiálu, chýbajú pri jednotlivých obrázkoch presnejšie popisy a citovanie prameňov, z ktorých boli tieto ilustrácie prebraté. No po práci Ágnes Kurcz (Lovagi kultúra Magyarországon a 13. – 14. században. Budapest 1988) je monografia D. Dvořákovéj ďalším vkladom do dejín rytierskej kultúry u nás, vychádzajúcej výlučne z písomných prameňov.

PETRA KOŠOVÁ

M a r e k D u l i n i c z: Kształtowanie się Słowiańszczyzny Północno-Zachodniej. Studium archeologiczne. Instytut archeologii i etnologii PAN, Warszawa 2001, 323 str., 220 obr.

Monografia Marka Dulinicza vznikla na pôde Instytutu archeologii i etnologii PAN vo Varšave ako habilitačná práca, ktorú autor obhájil v roku 2001. Podľa jeho slov jej hlavným cieľom bolo charakterizovať a rekonštruovať etapu včasnოსlovenského osídľovania severného Poľska a severnej časti Polabia, územia ktorému nebola venovaná doposiaľ patričná pozornosť. Zodpovedajúci potrebám, práca je rozčlenená do deviatich kapitol. Ako úvod poslúžila kapitola venovaná stručnému náčrtu geografického, chronologického a terminologického vymedzenia rámca od ktorého sa odvíja sledovaná téma („Zakres terytorialny, chronologiczny i rzeczowy pracy“, s. 7–11). Zatiaľ čo horné časové ohraničenie bolo vymedzené prelomom 8. a 9. storočia, s prípadným presahom do prvých desaťročí 9. storočia, spodná hranica bola zviazaná s nástupom včasnოსlovenskej kultúry. Jednou z kľúčových otázok pre autora bola teda potreba definovať absolútnu chronológiu nástupu slovanskej kultúry. Nasledujúca kapitola („Stan badań archeologicznych“, s. 12–16) prináša nielen základný prehľad doterajšieho stavu archeologického bádania na sledovanom území, ale nás v nej autor oboznamuje aj s kritériami, na základe ktorých selektoval nálezy pre pramennú bázu. Tretia kapitola je venovaná zhrnutiu poznatkov známych z písomných prameňov, na ktoré je však sprostredkovaný náhľad z pozície archeológa („Źródła pisane do najstarszych dziejów Słowiańszczyzny północno-zachodniej“, s. 17–26). Štvrtá kapitola, podľa názvu venovaná chronológii (s. 27–45), sa však venuje absolútnej chronológii len z pohľadu využitia a prínosu prírodovedných metód. Je rozdelená na samostatnú časť venovanú dendrochronológii a časť vyhradenú problematike rádiokarbónových dát získaných na včasnოსredovekých lokalitách. Aktuálne pohľady na datovanie a typológiu keramiky a ostatných hmotných pamiatok sú predstreté až v nasledujúcej kapitole („Analiza zabytków“, s. 46–118). Keramike, presnejšie v ruke formovaným nádobám, kategórii najčastejšie využívaného prameňa z včasnოსlovenských lokalít je venovaná patrične najväčšia pozornosť. Osobitný dôraz je tu kladený na snahu jasne definovať už dávnejšie vyčlenené typy keramiky (typ Pražský, Sukow, Feldberg, Menkendorf, Tornow), čím autor reaguje na existujúce rozdiely medzi poľskými a nemeckými bádateľmi nielen v spôsobe publikovania výsledkov výskumov, ale aj v používaných termínoch a v rôznych spôsoboch ich chápania. Uplatnením typologickej analýzy pri spracúvaní tohto materiálu (celé a rekonštruované nádoby) vychádzal autor z tej istej metódy, ktorá sa osvedčila pri základných prácach z včasnოსlovenského obdobia (Parczewski, Fusek). Pomohla mu rozpoznať rozdiely v keramike pochádzajúcej z rôznych regiónov skúmaného územia, pričom sa napríklad ukazuje veľký rozdiel medzi jeho severnými a južnými časťami. Zatiaľ čo v južne položených regiónoch (Veľkopoľsko, Brandenbursko) sa dá hovoriť o nádobách poroporne štíhlejších, smerujúc na sever (Meklenbursko, Šľevicko-Holštýnsko) rastie naopak podiel baňatých tvarov. Datovanie uzavretých nálezových celkov s keramikou sa opiera nielen o archeologické metódy, využívajúce predovšetkým chronologicky citlivé nálezy, ale aj o dáta získané dendrochronológii. V druhej polovici piatej kapitoly dostali priestor predovšetkým importhy (militárii, súčasiti výstroje jazdca, ozdoby a súčasiti kroja, ostatné nálezy) ktoré nielen pomohli precizovať chronológiu nálezov včasnოსlovenskej kultúry, ale